

LA «COL·LECCIÓ HISTÒRIES» DE BRUGUERA,
LA PRIMERA GRAN COL·LECCIÓ DE CÒMIC EN CATALÀ

Joan Manuel Soldevilla Albertí
(Institut Ramon Muntaner de Figueres)

L'ANY 1964 VA SER UN VERITABLE *ANNUS MIRABILIS* PER A L'EDICIÓ de còmics en català. Després dels anys foscos de la postguerra i de la sistemàtica persecució per part del nou ordre franquista del català, una llengua que va ser expulsada de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació, prohibida a l'espai públic i tolerada com una particularitat regionalista que calia anar extingint, els anys seixanta van veure florir uns petits brots verds que, en el camp de la historieta, van culminar en la data esmentada. Eren petites iniciatives, és cert, però prou significatives per evidenciar que alguna cosa començava a canviar al país i que la llengua podia esdevenir un element fonamental en aquesta transformació.

L'any 1961 havia començat a publicar-se en català la revista *Cavall Fort*, i el 1962 va veure la llum *L'Infantil*, que amb els anys esdevindria *L'Infantil-Tretzevents*. L'edició era possible perquè, tot i que eren publicacions editades a Barcelona, la primera veia la llum sota els auspicis dels bisbats de Girona, Vic i Solsona i la segona ho feia sota la tutela del bisbat de Solsona; de fet, *L'Infantil* era l'evolució del suplement del full diocesà, que ja s'havia començat a publicar a la dècada dels cinquanta. Eren revistes amb voluntat pedagògica i una clara base religiosa, publicades sota l'empara de l'Església Catòlica (un dels pilars del franquisme, recordem-ho) però que, alhora, estaven empeltades de

l'esperit renovador del Concili Vaticà II que, per aquells anys, començava a gestar-se a Roma. Volien ser revistes modernes, amb un discurs educatiu sòlid, molt diferents de les que la mainada podria trobar als quioscos. Per dur a terme aquest projecte obrien les portes a una nova generació de narradors i d'il·lustradors com Carbó, Cesc, Novell, Madorell o Bayés, entre molts d'altres. Al mateix temps, per arribar de forma més directa al públic jove, consumidor compulsiu de tebeos per aquells anys, van tenir la intel·ligent pensada d'importar còmic francobelga, un material gràfic i narratiu d'extraordinària qualitat que era pràcticament desconegut a casa nostra; és cert que des de 1958 s'havien començat a publicar *Las Aventuras de Tintín* en castellà a càrrec d'Editorial Juventud, però els àlbums, de tapa dura i a color, eren cars i per això, encara poc populars.

Era l'època daurada del còmic a Espanya, quan encara la televisió no havia esdevingut el tòtem domèstic que ompliria les hores de lleure de la societat i infants, joves i adults trobaven a les vinyetes l'aventura, el melodrama i l'humor que els permetia, per una banda, fugir del fosc dia a dia i, per l'altra, revisar críticament la realitat que els envoltava. Eren els anys en què Bruguera esdevenia el gegant que gairebé monopolitzava el mercat, però en què també altres editorials (Toray, Valenciana, TBO, entre d'altres) tenien força per distribuir els seus productes i consolidar legions de lectors i lectores. En aquest context, crear un espai per al còmic en català era complicat però tant *L'Infantil-Tretzevents* com *Cavall Fort* van saber trobar un territori gairebé verge com era el de la difusió del material procedent de les revistes *Tintin* o *Spirou*, els dos gegants del mercat francòfon.

Com dèiem, l'any 1964 va ser un any excepcional ja que van sortir al mercat els primers àlbums i llibres de còmic en català. Els llibres de còmic ja eren coneguts a través de les publicacions de Bruguera però els àlbums (més enllà de *Tintín*) eren un producte nou, desconegut per a la majoria dels lectors. A l'escalf de *Cavall Fort* va veure la llum la col·lecció *Anxaneta*, que aquell any va editar els primers títols de Jan i Trencapins (*La font dels déus*, amb traducció d'Albert Jané) i de La patrulla dels Castors (*Darrera la pista de Mowgli* i *El misteri de la casa solitària*, ambdós traduïts per Joaquim Carbó; àlbums en rústica, una mica més econòmics, que sorprenien pel seu colorisme i unitat narrativa). La publicació de sèries francobelgues a *L'Infantil-Tretzevents* va engrescar Jaimes Libros a editar el primer títol en català, *Espirú i els*

goril·les, traduït per Pere Calders, que es faria càrrec dels dos següents de la col·lecció. Aquest mateix any va veure la llum el primer Tintín en català, *Les joies de la Castafiore*, en memorable versió de Joaquim Ventalló que, amb posterioritat, seria el responsable de traduir tots els títols restants. Peyo, Mitacq, Charlier, Franquin i Hergé en traduccions de Carbó, Calders, Jané i Ventalló, un veritable *annus mirabilis*. Però encara faltava la participació de la totpoderosa Editorial Bruguera que, aquell mateix any 1964, publicaria el projecte més important que fins llavors s'havia fet en català, «Col·lecció Històries», vint títols que adaptaven clàssics de la literatura universal en un format híbrid que combinava text literari i còmic.

«Colección Historias»

L'any 1955, Bruguera havia tret al mercat un producte original que va tenir un èxit extraordinari, «Colección Historias». Es tractava d'una proposta innovadora que responia al canvi cultural i sociopolític que s'estava produint en aquell moment. Al temps que Espanya sortia del model autàrquic i començava l'època del *desarrollismo* conduïda pels tecnòcrates de l'Opus Dei, una nova generació de joves, que ja no havien viscut la guerra, es trobaven davant d'un notable buit formatiu. No hi havia llibres per a ells i, més enllà de les edicions de Richmal Crompton, Elena Fortún o Enid Blyton, o dels clàssics de Verne, Zane Grey i Salgari, gairebé no hi havia una literatura juvenil que fos atractiva.

Bruguera, especialment atenta en aquells anys a les demandes del mercat, va veure com s'obria un llaminer territori per conquerir i, d'aquesta manera, va treure al mercat aquesta col·lecció. Eren volums de dues-centes cinquanta-sis pàgines que traduïen o, preferentment, adaptaven, clàssics del que es considerava literatura juvenil: Verne, Salgari, Karl May, Alcott, Defoe, Dumas, per citar alguns dels noms imprescindibles. El prestigi dels autors era inqüestionable i despertava la confiança dels pares (els reals compradors dels llibres, no cal oblidar-ho), però la brillant proposta de l'editorial, absolutament revolucionària, va ser acompanyar les edicions de no només acurades cobertes a color fetes pels millors il·lustradors de la casa (Antonio Bosch Penalva, especialment, però també Antonio Bernal o Vicente Rosso, entre d'altres), sinó també d'una adaptació complementària al còmic que s'intercalava en el text en prosa. Eren seixanta-quatre pàgines d'història que, encomanades a dibuixants de Bruguera, oferien al lector una versió paral·lela de la narració literària adaptada al llenguatge del còmic.

L'editorial, que era conscient de la popularitat del mitjà però alhora sabia del poc prestigi social que tenia el còmic en aquells anys, quan era considerat un subproducte de consum immediat adreçat als nens i sense cap mena de valor cultural associat, indicava a la coberta que el llibre anava acompanyat de dues-cents cinquanta il·lustracions, sense dir, en cap moment, que el que hi havia a l'interior era realment un tebeo.

El projecte va tenir un èxit excepcional ja que fins a l'any 1965 van publicar-se dos-cents quatre títols, al ritme de vint títols cada any. Cada volum tenia un format de 19 x 13 cm, estava editat en cartoné i l'acompanyava una sobrecoberta; a l'interior, les pàgines dels volums dels primers anys oferien el pertinent *nihil obstat* de l'autoritat eclesiàstica, especialment quan els continguts eren de temàtica religiosa. El color de la col·lecció era verd al llom on, en un tret identificatiu de gran força visual, apareixien, un sota l'altre, els retrats dels quatre protagonistes del volum. A partir de 1966 Bruguera va relançar el projecte amb el títol «Historias Selección» amb el mateix format però amb cobertes i sobrecobertes de color blanc, i agrupant els títols per subcol·leccions («Julio Verne», «Historia y biografías», «Grandes aventuras», «Ciencia ficción», «Sissí»...). La col·lecció va tenir una nova etapa, a partir de 1972, quan es va voler donar un nou aire al projecte, sense sobrecobertes i editant les tapes en color daurat; finalment, l'any 1981 va haver-hi un nou intent de relançar el projecte amb una selecció de seixanta títols de la col·lecció, una iniciativa que es va mantenir fins que Bruguera va tancar definitivament les portes el 1986.

Abans del relançament del 1966, i potser per fer una primera prova de selecció de material, l'any 1964 Bruguera va treure al mercat la «Col·lecció Històries» que ja hem esmentat, que escollia vint títols significatius de la «Colección Historias» i els traduïa al català.

El context del projecte

L'aposta de Bruguera per una col·lecció de llibres i còmics en català cal entendre-la en el marc dels canvis que s'estaven produint en aquells anys a la societat i a l'editorial mateix. L'arribada d'una nova generació de dibuixants i guionistes, també de directius, i la pervivència d'una vella guàrdia, sovint amb un passat republicà i catalanista, expliquen una tènue però efectiva voluntat d'obrir noves vies comercials i d'apostar, ni que sigui tímidament, per la llengua catalana.

En aquest sentit va resultar decisiva la incorporació a la gestió de l'empresa de Joan Agut, que anys després seria una de les figures significatives de la literatura catalana del tombant de segle; ell va impulsar l'any 1966 la creació de la col·lecció de llibres «Quaderns de Cultura», una lloable iniciativa en què s'estudiaven aspectes de la cultura del país amb un especial interès per la història dels mitjans de comunicació de massa; en aquest sentit van ser decisius (i una font permanent de consulta al llarg dels anys) els treballs de Lluís Solà i Dachs sobre les revistes catalanes d'abans de la guerra: van veure la llum els llibres *En Patufet, Papitu, L'Esquella de la Torratxa, Xut!, Cu-cut!, El bé negre*, i el més ampli *Un segle d'humor català*. La col·lecció, sorgida una mica a imitació del «Què sais je?» francès, es va mantenir al mercat durant quatre anys publicant prop de setanta volums, entre els quals es podien trobar estudis de divulgació sobre la història, la geografia, l'economia del país o la llengua, així com biografies o assajos al voltant de la filosofia o l'estètica.

«Col·lecció Històries»

Com ja hem comentat, el projecte va veure la llum l'any 1964 i l'editor va canviar lleugerament l'edició original de «Colección Historias» que fins aquell moment havia publicat. Així, va eliminar la sobrecoberta, va crear un fons blanc a la coberta on destacava la il·lustració, els lloms apareixien sense les imatges dels protagonistes i es va incorporar un rivet violeta a tots els volums. La contraportada anava acompanyada d'un text que explicava l'objectiu del projecte:

La «Col·lecció Històries» comprèn una selecció dels millors títols de la literatura juvenil de tots els temps, acuradament traduïts al català en un llenguatge planer i correcte.

Per les seves característiques especials, els llibres de la «Col·lecció Històries» han esdevingut un eficaç instrument de cultura al servei dels joves, el qual, alhora d'introduir-los en el camp de la literatura universal, els familiaritza en l'ús i la coneixença de la llengua catalana.

El text és extremadament interessant pels elements que es destaquen i pels significatius silencis; s'assenyala el valor de les obres literàries, fites de la *literatura juvenil* i la *literatura universal* i la seva capacitat, gràcies a l'ús d'un *català planer i correcte*, d'apropar la llengua als lectors tot subratllant clarament la voluntat normalitzadora del projecte. Es concep el projecte com *un instrument de cultura*, una iniciativa, per

tant, destinada a quelcom més que l'entreteniment, una balda formativa que es posa *al servei dels joves*. El compromís ètic i estètic de la col·lecció és inapel·lable i evidencia un canvi en els paràmetres educatius; ara bé, en cap moment es fa esment al tebeo que hi ha al seu interior.

La «Col·lecció Històries» traduïa vint títols de la «Colección Historias» que tant d'èxit havien tingut al llarg dels deu anys precedents; en l'edició castellana figurava gairebé sempre el nom de l'adaptador literari i el del dibuixant del còmic però no es consignava el nom del guionista del relat amb vinyetes. Davant d'aquesta absència d'informació podem suposar tres possibilitats: que aquesta fos tasca desenvolupada pel dibuixant mateix, ja que tots dominaven els mecanismes narratius del mitjà i molts tenien àmplia trajectòria; que fos una tasca feta per l'adaptador literari (algun d'ells, com José Antonio Vidal Sales va excel·lir fent aquesta feina a les «Joyas Literarias Juveniles», la col·lecció que adaptava exclusivament al còmic clàssics de la literatura universal); o que, la tercera possibilitat, fos aquesta una tasca feta sense acreditar per un autor de la casa.

La traducció catalana va ser encomanada a diversos autors, que es van fer càrrec tant de la traducció del text literari com del text de les vinyetes.

Autor	Títol	Adaptador al castellà	Dibuixant	Traductor al català	Any
Aldo Brunetti	<i>Joana d'Arc</i>	Maria Martí	Javier Puerto	Rosa Traveria i Màrius Leget	1964
Harriet Beecher Stower	<i>La cabana de l'oncle Tom</i>	Antonio Vidal Sales	Jorge Macabich	Manuel Costa-Pau	1964
Louisa May Alcot	<i>Petites dones</i>	Maria Martí	Jorge Macabich	Roser Soldevila	1964
Lewis Wallace	<i>Ben Hur</i>	Sense acreditar	Javier Puerto	Motserrat Manent	1964
Jules Verne	<i>Vint mil llegües de viatge submari</i>	H.L. Lutteroth	Julio Vivas	Jordi Vila	1964
Louise Bernard	<i>Vida de Jesucrist</i>	L. Bernard, pseudònim de Maria Martí	Ángel Pardo	Sense acreditar	1964
Henryk Sienkiewicz	<i>Quo vadis?</i>	Antonio Vidal Sales	Francisco Darnís	Martí Olaya	1964

Daniel Defoe	<i>Robinson Crusoe</i>	Juan Ruiz Manent, que consta com a traductor	Francisco Darnís	Rosa Traveria	1964
Jean Meunier	<i>Bernadette</i>	J. Meunier, pseudònim de Maria Martí	Àngel Badía	Josep Maria Carbonell	1964
Anònim	<i>Les mil i una nits</i>	Pilar Gavín	Àngel Badía	Carles Alabart	1964
Mark Twain	<i>Aventures de Tom Sawyer</i>	José María Lladó, que consta com a traductor	Àngel Badía	Martí Olaya i Josep Maria Escoda	1965
Jules Verne	<i>Un capità de quinze anys</i>	José María Carbonell	Pedro Alferez	Manuel Cruells	1965
Christoph von Schmid	<i>Genoveva de Brabant</i>	Maria Martí	Maria Barrera	Joan Castellanos	1965
Jules Verne	<i>Miquel Strogoff</i>	Antonio Vidal Sales	Javier Puerto	Josep Maria Escoda	1965
Walter Scott	<i>Ivanhoe</i>	José María Carbonell	Francisco Blanes	Januel Jorba	1965
Louisa May Alcott	<i>Aquelles petites dones</i>	José María Carbonell	Maria Barrera	Martí Olaya i Rosa Traveria	1965
Mark Twain	<i>Un iraní a la cort del Rei Artur</i>	Maria Martí	Luis Bermejo	Jaume Vivó	1965
Joana Spyri	<i>Heidi</i>	Pilar Gavín	Àngel Badía	Joan Reguard	1965
Jules Verne	<i>Els fills del capità Grant</i>	José María Carbonell	Àngel Badía	Carles-Jordi Guardiola	1966
Charles Dickens	<i>Contes de Nadal</i>	Carmina Verdejo	Alfredo Ibarra	Montserrat Manent	1966

Taula 1. Llistat complet i detallat de la «Col·lecció Històries».

Si repassem la llista dels traductors cal destacar la presència de noms rellevants de les lletres i la cultura catalana com han estat Manuel Costa-Pau (escriptor i editor); Montserrat Manent (fotògrafa i poeta); Carles-Jordi Guardiola (poeta, editor i estudiós de Carles Riba); Martí Olaya (integrat a *Cavall Fort* i activista cultural); Manuel Cruells (activista polític i periodista); Joan Castellanos (helenista i traductor del grec al català); o Manuel Jorba (historiador de la literatura catalana). A l'hora d'apropar els lectors a la llengua amb un català *planer i correcte*,

igual que havien fet *Cavall Fort*, *L'Infantil-Tretzevents* o l'Editorial Joventut, Bruguera va confiar en autors joves, sòlidament formats i compromesos amb la recuperació de la llengua del país.

La selecció de títols és també un altre aspecte que cal destacar; per una banda, l'autor més publicat (quatre volums), com corresponia al seu prestigi, va ser Jules Verne, que cent anys després de treure al mercat el seu primer llibre seguia mantenint el favor del públic. Igualment hi destaquen els dos títols de Mark Twain i els dos volums de Louise May Alcott protagonitzats per les germanes March. La presència de tres títols de temàtica religiosa s'explica per l'època però potser el més rellevant és el fet que hi ha sis títols de clàssics del que es considerava literatura juvenil per a noies; aquesta preocupació pel públic femení, més enllà de les valoracions que es puguin fer sobre aquesta dinàmica segregacionista, tan pròpia del mercat dels anys seixanta, evidencia com la col·lecció i el seu projecte de normalització lingüística es volia adreçar a tota la població jove i hi havia la voluntat explícita d'incorporar les lectores a l'ús del català.

Els còmics

Les adaptacions al còmic dels textos estaven molt condicionades per l'extensió (sempre seixanta-quatre pàgines) i pel format de la col·lecció, que permetia un màxim de quatre vinyetes per pàgina; al mateix temps, també esdevenia una característica el fet d'haver de pensar en una lectura no continuada, ja que les pàgines d'històries no es publicaven una darrere de l'altra, sinó amb els textos de l'adaptació literària entre elles. Aquesta lectura entretallada afavoria adaptacions en què les pàgines tendien a tenir una certa unitat, sense ser-hi molt clara la connexió. Era un treball alimentari, en què la possibilitat de lluïment i el marge de llibertat de l'artista estaven molt condicionats per les característiques editorials, però paga la pena subratllar com en els volums seleccionats per a la «Col·lecció Històries» es van poder veure notables treballs com van ser *Quo vadis?* (dibuixat per Darnís, on mostrava la seva habilitat pel *peplum* poc abans de començar la sèrie d'*El Jabato*); *Joana d'Arc* i *Miquel Strogoff* (que, de la mà de l'il·lustrador Puerto, exploraven les possibilitats narratives d'un format amb tantes limitacions); o *Les mil i una nits*, en què destacaven les apostes innovadores de Maria Barrera.

El grup de dibuixants estava integrat per autors ja consolidats i especialitzats en el gènere d'aventures (Francisco Darnís o Ángel Pardo, que dibuixaria també *El Capitán Trueno*); il·lustradores que es movien en el marc estètic del tebeo femení, tan popular en aquells anys (Maria Barrera); artistes tot terreny que van destacar en diversos camps (Jordi Macabich, Julio Vivas o Ángel Badía); i joves dibuixants com Javier Puerto, que moriria jove, o d'altres que, amb els anys, farien una carrera remarcable, com és el cas de Luis Bermejo. També hi eren presents els il·lustradors de la segona unitat de Bruguera, magnífics professionals que complien amb excel·lència els encàrrecs de l'editor: Pedro Alférez, Francisco Blanes o Alfredo Ibarra. Molts d'ells van desenvolupar una llarga carrera en el marc de les agències que nodrien de vinyetes els mercats internacionals.

Còmic i literatura: a manera de conclusions

A mitjans anys setanta, la benintencionada campanya del Ministerio de Información y Turismo, *Donde hay un tebeo habrá un libro*, exposava de forma clara i inequívoca la valoració que el còmic tenia per part dels rectors culturals. Per a ells, el tebeo era quelcom infantil, iniciàtic, que si tenia un valor era el d'esdevenir un trampolí cap a l'alta cultura, la literatura. Com assenyalàvem, era una campanya carregada de bones intencions ja que, si més no, reconeixia un valor a la historieta, quelcom que, no ho hem d'oblidar, era negat per molts pares i mestres, que la consideraven un subproducte sense gens d'interès; ara bé, el Ministerio establia una clara jerarquia cultural i consolidava la creença que la lectura de tebeos només tenia sentit en la infància i primera joventut.

El projecte de Bruguera partia d'aquesta premissa, és clar, sobretot perquè en cap moment oferia al públic el seu producte com a tebeo, sinó com a novel·la acompanyada d'il·lustracions. Ara bé, l'experiència dels lectors i les lectores d'aquests volums és gairebé sempre coincident: tothom llegia el còmic i, en general, passava per alt l'adaptació literària. L'editor n'era ben conscient, d'això (monopolitzava el mercat del tebeo des de feia anys, i en venia centenars de milers cada setmana) i per aquesta raó no pot estranyar que cuidés molt la part gràfica i confiés a autors solvents de la casa aquesta tasca, tot sabent que, molt possiblement, el públic aniria directament a la versió en vinyetes.

Bruguera va apostar en temps difícils pel còmic en català, tot i que va dur a terme aquest projecte emmascarant el seu producte en una capa

de respectabilitat com era la publicació de textos literaris adaptats per al públic jove. El prestigi dels tebeos era escàs, però la seva projecció comercial era extraordinària. Veient l'existència d'un buit al mercat, i creant un producte amb totes les garanties de qualitat i respectabilitat que els pares i els mestres podien demanar, l'editor va saber oferir uns llibres de consum de gran èxit utilitzant el potencial comunicatiu de la historieta.

Igual que l'Editorial Joventut, *Cavall Fort* i *L'Infantil-Tretzevents* van vetllar per consolidar una cohort de traductors de nivell com Joaquim Carbó, Pere Calders, Joaquim Ventalló o Albert Jané (i, més endavant, Miquel Martí i Pol o Joana Givanel), Bruguera també va voler tenir un equip de primer nivell a càrrec de la tasca de traduir els textos originals en castellà i en aquesta selecció de noms notables com podien ser Manuel Costa-Pau, Montserrat Manent, Carles Jordi Guardiola, Martí Olaya, Manuel Cruells, Joan Castellanos o Manuel Jorba, hi vèiem inequívocament la voluntat de l'editorial d'oferir una col·lecció de tebeos que ajudessin al procés de normalització del català en anys on això era heroic.

«Col·lecció Històries» no va tenir continuïtat, cosa que ens fa pensar en el poc èxit de la iniciativa, però malgrat això cal subratllar que va ser la primera gran col·lecció en català de llibres de còmic, veritables novel·les gràfiques abans que s'inventés el concepte tal com l'entendem avui en dia. Un projecte valent que mostrava, com deia Bob Dylan aquell mateix any 1964, que els temps estaven canviant.

Bibliografia

- CUADRADO, Jesús (2000): *Atlas español de la cultura popular; De la historieta y su uso* (2 vols.), Ediciones Sinsentido/Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid.
- GUIRAL, Antoni (2004): *Cuando los cómics se llamaban tebeos: la Escuela Bruguera (1945-1963)*, Ediciones El Jueves, Barcelona.
- (2007): *Los tebeos de nuestra infancia: La Escuela Bruguera (1964-1986)*, Ediciones El Jueves, Barcelona.
- (2010): *100 años de Bruguera, del gato negro a Ediciones B*, Ediciones B, Barcelona.
- LARREULA, Enric (1986): *Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà*, Edicions 62, Barcelona.

- RIERA, Jordi (2011): *El còmic en català. Catàleg d'àlbums i publicacions (1939-2011)*, Ediciones Glénat, Barcelona.
- RAMÍREZ José Antonio (1975): *El cómic femenino en España*, Cuadernos para el Diálogo, Madrid.
- SOLÀ, Lluís (1968): *En Patufet*, Quaderns de cultura popular-Bruguera, Barcelona.
- (1968): *L'Esquella de la Torratxa*, Quaderns de cultura popular-Bruguera, Barcelona.
- TREMOLEDA, Josep (1967): *Cavall Fort. Una experiència concreta*, Nova Terra, Barcelona.